

КОНСТРУКТИВИЗМЪТ – СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО ПРЕЗ ХХІ ВЕК

Антония Кръстева

I. Въведение

Всеобщо е признанието, че с решаването на проблемите на съвременността изключителна роля ще имат човешките ресурси, а именно – способността на всяка личност да се изправи с лице към предизвикателствата, като по този начин направи своя принос към общия процес на промяната. Ето защо на образованието и обучението на отделната личност се гледа като на най-надеждния инструмент, с който разполага обществото. Поради тази причина всички европейски страни се присъединиха около идеята за синхронизиране на образователните системи с нуждите на съвременното общество и икономика. На фона на новите промени на образованието на ХХІ век се възлага световната мисия за утвърждаване идеите за хуманизъм и демокрация.

Изграждането на общо европейско пространство изменя границите и състоянието на образованието, като то придобива нови измерения. Дълбоката промяна развива стратегията за **нов тип училище** с осигуряване на **законосъобразни нормативни актове**, отнасящи се до организацията на средното образование и до неговото учебно съдържание.

В процеса на своето еволюционно развитие човечеството е експериментирало различни образователни подходи от позицията на множество философски концепции – идеалистическа и материалистическа, позитивизъм и структивизъм, диалектика и рационализъм. Училището е имало възходи и падения, изпълнявало е различни мисии, служило е на различни общества, имало е специфични цели.

Днес, във времето на информационната революция, училищната институция приема нова визия, изпълнява нова мисия. Образователната система следва да бъде трансформирана и включена в нови взаимовръзки с икономическото, социалното, личностното развитие в културно-хуманитарния контекст. Само по този начин образованието може да стане носител на ценности за друг тип развитие, да се превърне в смисъл и поведени на съвременния човек и общество.

В същността на новите образователни измерения в системата на новото училище особена стойност и значимост придобива **идеята и принципът за лично ориентирано образование**, където самият ученик се превръща в

медиатор, аниматор, фасилитатор в процеса на обучението, т.е. детската личност заема централна и активна роля и респективно поема отговорност за собственото си обучение. Това означава, че **ученето придобива нов смисъл** и то се превръща в активна, съзнателна и самонасочваща се дейност.

В основата на личностното обучение се развива концепцията за обучение, ориентирано към учащия се, т.е. **“активното учене”** изгражда вътрешната страна на стремежа и желанието за учене, т.е. подкрепено от мотивацията на детето. Идеята за иновационното учене се явява основна теза на съвременното образование, социална задача, която реконструира образователните институции. Принципът за радикална промяна се свързва и с новата роля на учителя, която е сред приоритетните задачи на съвременните нововъведения в образованието. Този интерес се свързва с твърдението, че **качеството на образованието се определя от качеството на учителите.**

В светлината на сегашните социални промени дейността на учителя се трансформира в организиране, подпомагане, субектна подкрепа и развитие на ученика като ценност и резултат на образователния процес. Ролята, функциите и задачите на обучението в контекста на иновациите значително се променят. В учебния процес той е едновременно ръководител, координатор, направляващ, мотиватор, коректор, провокатор, подпомагащ, експерт, партньор, приятел, артист и още други роли.

Съобразно принципа за провежданата училищна реформа, **образователните технологии и поведението на образователните структури** придобиват особена стойност. Тенденциите в образователната политика през последните години е осъществяването на междусубектни взаимодействия в образователния процес чрез **утвърждаването на образователни стратегии и техники за организация на дейността**, т.е. утвърждаване на интерактивното взаимодействие.

Може да се каже, че **технологията се обуславя от изпълнението на конкретната цел и се свърза с начините на нейното осъществяване.** В този смисъл образователните технологии се приемат като теории за преподаване и учене, детерминирани от глобалната цел на образованието, а именно формиране индивидуалността на ученика.

II. Концептуални възгледи за конструктивизма

Съвременното обучение е насочено към продуктивно взаимодействие, което предполага диалог между участниците в процеса. Това несъмнено превръща ученика в активен субект в учебно-възпитателната дейност. Ето защо, ако конструирането, т.е. дизайнът на обучението осигурява условия за

активност от страна на участниците в процеса, това несъмнено ще доведе до по-добри крайни резултати. Тук се залага на по-високата активност на учениците, в резултат на което и ефектът от обучението ще бъде по-голям. Основните категории, включващи се в иманентната структура на учебния процес, са мотивация, познавателна задача, учебно действие, резултати, оценяване и др.

Следвайки логиката на иновационните промени, насочени към качествено образование, идеята за визиране на **конструктивистките възгледи** се явява основна част от радикалните изменения. Днес образованието реконструира своите структури като се свързва с възраждането на философската концепция за **конструктивизма**.

В контекста на тези размисли следва образованието да се разглежда от съвсем нова гледна точка. Самото направление “конструктивизъм” не е ново. Основните му идеи са дискутирани в трудовете на Дж. Дюи, Л. Виготски, Ж. Пиаже и др. **В широк философски аспект** от гледна точка на конструктивизма човек се запознава в своята ежедневна дейност с някакво ново явление, осмисля го от позиция на своя опит или знания, като в същото време си изгражда своя позиция за явлението или процеса. Като се анализират многобройните определения за същността на конструктивизма и широкият спектър от направления (тривиален, радикален, социален), най-съществената негова характеристика се изразява в **необходимостта от висока степен на интерактивност в процеса на обучение, свързана теориите за учене** (как най-успешно се усвояват знанията).

Конструктивизмът се основава на съществуващите налични знания у детето, които се интегрират, реконструират в структурните единици на съзнанието, в следствие на което е получава ново знание, подкрепено чрез използването собствения опит. В процеса на трансформация на базисната информацията (знанието) се преминава през различни етапи – на селектиране, на съпоставяне, на преконструиране, в резултат на което се трансформира собствено познание. В това се изразява смисълът на ученето, съпроводено с функционирането на когнитивни, емоционални и психомоторни характеристики.

Е. Василева очертава същността на конструктивистката теория, свързана с ученето по следния начин (Василева, 2004, 157):

- Да се действа целенасочено и ангажирано в ясна маркирана реалност.

- Да се предлагат собствени решения и да се поема отговорност за собствените действия.

- Да се осъществяват социални взаимодействия, насочени към споделяне на опит и оказване на подкрепа. От тях зависи до голяма степен качествена определеност на образователните резултати.

- Да се формират стратегии и технологии за самостоятелно учене. Степента на формираност рефлектира директно върху ефективността на реализирания учебен успех и рефлексивно поведение.

Идеята за преработване на информацията е основна за представителите както на когнитивистката теория за ученето, така и за конструктивистите. Общото в техните възгледи за информационното преобразуване е това, че човешкият ум се разглежда като символична процесуална система. Тя от своя страна превръща входните сензорни данни в символични структури (мрежи, образи, схеми) и ги преобразува. Така значението се задържа в паметта и се възпроизвежда, когато е необходимо. Ученето се обяснява като процес, който води до модификации във вътрешните символични структури (Woolfolk, 1998).

За Я. Вирмънт обучението, построено на базата на този вид учене се определя **процесуално-ориентирано обучение** (Vermunt, 1998). Той разглежда когнитивните структури като **резултат от активната преработка на постъпващата информация при взаимодействието на учащия се с околната среда**. Именно те са предпоставка за функционирането на отделните познавателни процеси. Когнитивната структура съдържа две подструктури: **структура на фактологическото знание и евристична структура**, т.е. процедурно знание или изпълнителен процес (Anderson, 1990). Според Дж. Андерсон евристичната структура се изгражда от количеството умствени операции и възможностите за тяхното свързване и протичане във вътрешен план. Когнитивната структура характеризира духовния облик на човека.

Основните характеристики на конструктивисткото обучение се представят по следния начин (Vermunt, 1998):

- **Ученето** е търсене на същността, поради което учениците активно конструират смисъла на знанието.

- **Целта** на ученето е индивидуалното конструиране на познанието.

- **Смисълът** на нещото изисква разбиране на цялото и на неговите отделни части. Тук ученето се основава на основните понятия, и по-малко на изолираните факти.

- **Преподаването** изисква познаване на мисловните модели, използвани от учениците за разбиране на познанието.

Р. Пейчева характеризира конструктивистките проекции върху процеса на обучението по следния начин:

- Обучаемите се включват в ситуация на учене с предварителни знания и понятия за света. Преподавателите следва да могат да идентифицират тези знания и опит и да надграждат новите върху техния наличен познавателен опит.

- За да развият компетентност в определена област, обучаемите трябва:

- да притежават основни и задълбочени фактологически знания;
- да разбират фактите и идеите в контекста на определена концептуална рамка;
- да организират знанията си по начин, който да улеснява тяхното извличане и приложение.

Ето защо преподавателят следва да организира съдържанието около ключови понятия и умения, които да се прилагат в различен, близък до опита на обучаемите контекст.

- Метакогнитивният подход в преподаването може да помогне на обучаваните да се научат как да контролират своето собствено учене чрез дефиниране на целите си и управление на процеса на тяхното постигане. Преподаването на метакогнитивните умения трябва да се интегрира в учебния процес (Пейчева, 2002, 29).

Конструктивистките възгледи за ученето се основават върху изследванията на редица известни психолози – Ж. Пиаже, Л. Виготски, гешалт-психолозите – Берглет, Дж. Брунер и върху някои интелектуални основания на педагогическата психология на Джон Дюи. Теоретиците на това направление вярват, че **учащият активно “конструира” знанието върху основата на съотнасянето между онова, което вече знае, и новата информация. Затова предишните знания и опитността са фактори, играещи значима роля в ученето.** За да има успех обучението, то трябва да започне с диагностициране на наличните знания и учебни, мисловни стратегии на учащите се. Казано с други думи, именно наличните знания и опитност формират основата на бъдещите действия. **За конструктивисткия подход към ученето е характерно определянето на активната позиция на учащия се, при разбиране и осмисляне на информацията. Затова най-важните задачи на обучението са инициране, поддържане и въздействие върху мисловните процеси, които учениците използват в учебния процес** (Collins, Brown and Newman, 1989).

В специализираната литература се срещат различни конструктивистки теории и подходи към ученето, като тяхното многообразие може да се сведе до три типа категории: **екзогенен, ендегенен и диалектически конструктивизъм** (Woolfolk, 1998). Всяка една от тях има свои специфични особености по отношение на процеса на учене и обучение.

Представителите на **екзогенния** (външния) конструктивизъм насочват вниманието си към пътищата, по които личността реконструира външната реалност, т.е. **към създаване на точни умствени репрезентации** (хипотетични мрежи, схеми, условно-действащи операционални правила). Така ученето се разглежда като създаване на умствени структури, отразяващи нещата такива, каквито са в действителност. Според този подход се приема, че **знанието е един вид реконструкция на структури, реално съществуващи във външния свят**. Основните процеси за придобиване на знанието са: директно преподаване, обратна връзка и обяснение, влияещо на ученето. Ще представим основните характеристики във възгледите на ученето на представителите на различните категории конструктивизъм, според А. Улфоулк (Woolfolk, 1998). Конструктивизмът разглежда ученето в следните структурни звена:

Възгледи на представителите на екзогенния конструктивизъм за ученето (J. Anderson):

- **Знание.** Главната част от структурата на знанието, която трябва да бъде усвоена, е фиксирана. Осигурени са външни стимули. По-ранните знания имат огромно значение. Те оказват влияние върху начина на преработката на новата информация.

- **Учене.** Усвояват се факти, умения, понятия и стратегии. За тази цел се използват ефективни стратегии.

- **Преподаване.** То представлява предаване, насочване (ръководене) на учащите се към “по-точно” и цялостно знание.

- **Роля на учителя.** Той преподава и формира ефективни стратегии. Кorigира мисконцепциите, т.е. непълно разработеното знание.

- **Ролята на съучениците.** Тя не е абсолютно необходима, но все пак може да повлияе върху преобразуване на информацията.

- **Роля на учащия се.** Той е активен “процесор” (преработвател) на информацията, който използва съответна стратегия.

Представителите на **ендогенния** конструктивизъм предполагат, **че новото знание се абстрахира от старото знание**. Начинът на неговото формиране не наподобява “съставяне карта на външния свят”. В този смисъл това направление отива в подхода към конструиране на знанието в другата крайност

(в сравнение с екзогенния конструктивизъм). Според тях учащите се сами конструират своите собствени знания чрез трансформиране, организиране и реорганизиране на техните съществуващи когнитивни структури. Знанията не са огледало на външния свят, защото преживяванията влияят на мисълта, а мислите влияят върху знанието.

Теорията на Ж. Пиаже е пример за ендегенен конструктивизъм. Основни процеси за придобиване на знанието са проучване и откриване. Затова те са по-важни, отколкото преподаването.

Взгледи за ученето на представителите на ендегенния конструктивизъм (Ж. Пиаже):

- **Знание.** Основната част от структурата на знанието се променя. То се конструира индивидуално в социалната действителност. Създава се върху онова, което самият учащ се може да почувства, да преживее.

- **Учене.** То представлява активно конструиране, реструктуриране на предишното знание. Постига се чрез мултиплициране на мнения и чрез различни процеси за свързване с онова, което е вече познато.

- **Преподаване.** Предизвиква се мисленето и се насочва към по-цялостни разбираня.

- **Роля на учителя.** Да оказва помощ на учащия се при реализиране на учебната цел (фасилитатор), да показва, насочва и влияе на учащия се (гид). Той е активен слушател – изслушва и изказва мнения, стреми се да разбере начина на мислене.

- **Ролята на съучениците.** Тя не е абсолютно необходима, но съучениците могат да стимулират мисленето, да конструират въпроси.

Роля на учащия се. Той активно конструира (умствена дейност): активно мисли, обяснява, интерпретира, търси и поставя въпроси.

Третият тип конструктивизъм е **диалектическият – ситуираното учене**. Според неговите представители **източник на знанието е взаимодействието между учащите се (или вътрешната когнитивност) и външната (околна и социална) среда**. Така тази категория заема средна позиция по отношение на другите видове конструктивизъм.

Пример за диалектически конструктивизъм е когнитивното развитие чрез интериоризация и чрез използване на средствата на културата, чрез езика (Л. Виготски). Върху ученето влияе ръководеното откриване, преподаването, моделирането, самостоятелната подготовка, предишните знания и убеждения на личността. Друг пример за диалектически конструктивизъм е теорията на Ал. Бандура за реципрочните взаимодействия между човешкото поведение и външната среда. Основна идея в

неговата теория е ученето чрез наблюдение, моделиране и имитация, като се изследва ролята на съпреживяването, символните и саморегулативните процеси в хода на психичното функциониране (Андреева, 1999, 269).

Възгледи за ученето на представителите на диалектически конструктивизъм (Л. Виготски):

- **Знание.** Знанието е социално конструирано. Създава се на основа на преживяванията на участниците и съвместното конструиране.

Учене. Съвместно (в партньорство) конструиране на социално диференцираните знания и ценности. Осъществява се чрез социално конструирани възможности за действия.

- **Преподаване.** Знанието се конструира съвместно с другите учащи се.

Роля на учителя. Да оказва помощ на учащия се за постигане на учебната цел (фасилитатор), да насочва учащите се (гид), да им партнира при създаване на по-различна интерпретация на знанието, да ги изслушва и съветва при груповото конструиране на понятията.

- **Роля на съучениците.** Те са естествена част от процеса на конструиране на знанието.

- **Роля на учащия се.** Активно съучастие в груповите форми на конструиране на знанието, проявяване на действеност в мисленето, обяснението, интерпретирането, в поставянето на въпроси; активно участие в групова дейност.

Днес много от усилията да се реформира и реконструира училището са опити да се приложат конструктивистките идеи за учене и обучение. **Не бива да се забравя, че конструктивистите се обединяват около идеята, че социалните взаимоотношения са съществен компонент в процеса на учене.** В педагогическата практика е направен опит да се изведе същностната характеристика на ученето от позиция на обучаващите (Вж: Кръстева, 2004).

III. Идеята за активно учене в новите образователни измерения

Предстоящото общество на познанието, по същество е общество на компетентностите. Компетентността по своята същност е интегративно понятие. Това понятие често се дефинира като минимална средна, оптимална квалификация и свърхквалификация. Не винаги това се има предвид, когато под компетентност се разбира висококвалифициран човек, т.е. високо компетентен. По този начин компетентността се характеризира със силно оценъчно значение и се диференцира в различни по степен на съвършенство

умения. Тези умения от своя страна предполагат специални критерии и изискват адекватно точни измерители. Наред с това трябва да се има предвид, че компетентностите варират и биха могли да се възприемат като състояние, а не като постоянна характеристика. Ето защо днес грижата за развитието на компетентността предполага нова култура на учене (за самостоятелно придобиване и овладяване на знания и умения).

В очертаващия се нов свят на различни цивилизации равновесието на силите между цивилизациите се променя, като възниква нов световен ред, основан на цивилизован принцип. Този принцип по същество е културен и включва грамотността и образоваността в съвременен контекст и общата култура, която е перманентна цел на всяко образование. Образованите общества пораждат социално отговорни и мобилизационни общности с нарастващи възможности и по-високи очаквания. Ето защо са нужни нови компетентности – интелектуални, емоционални, морални, социални и др.

Никога досега компетентността не е била така търсена, откакто тя се превърна в обект на конкуренция в световен мащаб. Изхождайки от този обективен факт, следва да се каже, че образованието трябва да се гради върху новите реалности и да води до усвояване на адекватни инструменти за придобиване на информация, знания, познания, ценности и нагласи. Това налага потребността за откриване на съвременните параметри на дейността “учене”.

Досегашното образование е неефективно. То е продукт на индустриалното общество. В голяма степен обучението се детерминира от вида на учебника като основно средство за обучение. В този вид в него са синтезирани трите главни функции: детерминант на учебната програма и носител на учебното съдържание; методически ориентир на учителя; самостоятелно средство за обучение на ученика. В днешното обучение дейността е подчинена на еднопосочна реализация: учител – учебник – ученик. Липсва двустранната взаимност, сътрудничеството, приоритетната ориентация в творческия процес на познанието, преживяването от търсенето и сътворяването на собствен резултат. Отивайки на училище ученикът “получава знания” от учителя, който се ръководи от нормативният учебник. Връщайки се от училище, ученикът “затвърдява” готовото, стандартното в учебника знание. Този вид обучение не разрива продуктивната творческа дейност на ученика, не се дава възможност за избор, да осъществяване на личностни цели и насоки.

Ето защо новото образование следва да се насочи изцяло към новите предизвикателства на времето. То трябва да осигури на всеки, без изключение, условия и практически възможности за развитие на

способностите на индивида в цялост, за да може отговорно да осъществи своя истински човешки потенциал. Тази цел стои над всички останали и тя определя ориентирите на структурните компоненти на образователния процес. В този смисъл ние разглеждаме идеята за **активното учене, която е приоритетна задача на новото образование.**

Във връзка с конструктивизма е удачно да се разгледат концептуалните възгледи на **хуманистичното направление**, което в центъра на своите теории поставя човека и неговото право за самореализация. **Това направление разглежда личността като цялостна структура, свързва обучението със свободата на личността, с нейния избор, мотивация и чувства.** Най-голям принос в хуманистичното образователно направление имат американският психолог Е. Маслоу, който разработва йерархичната структура на потребностите и К. Роджърс, който изследва хуманистичната ориентация към ученето, известна още като **учене в и чрез опита.**

Ученето в и чрез опита е ориентирано към индивидуалното развитие и личностната промяна на всеки ученик. Терминът “учене чрез опита” означава активно включване на учащите като партньори в учебния процес по начин, който отговаря на техните потребности, като придобиват собствен опит и умение да осмислят наученото. Тук ученето се дефинира като придаване смисъл на нещо и се интерпретира като процес, при който се създават задълбочено знание и разбиране, т.е. ученето се разглежда като процес, а не като продукт. Обучението е уникално и индивидуално за всеки участник и се осъществява в процеса на сътрудничество между самите учащи, от една страна, и между тях и учителя – от друга.

В този смисъл К. Роджърс определя съществените характеристики на ученето в и чрез опит (Rogers, 1983):

- **Същност на ученето**
- **Проникване**
- **Участие на ученика**
- **Самоинициатива**
- **Оценяване на ученика**

Характеристиката на ученето чрез опита предопределя и ролята на учителя в този процес, която според К. Роджърс се изразява **в подпомагане и сътрудничество с учащите се, а именно: създаване на условия за активно включване на учащите в процеса на изследване и учене, изясняване на учебните цели, подпомагане на учащите се да изследват проблема,**

стимулиране на критични разсъждения върху придобития опит, предоставяне на независимост и свобода при вземане на решения и формулиране на концепции, използване на подходящи учебни дейности и методи на обучение, балансиране на емоционалните и рационалните компоненти на ученето (Пак там).

Днес сме свидетели на едно реално конфронтиране по отношение на традиционното и новото, зараждащо се постмоделно образование, основаващо се на активното учене. Синтезирано можем да посочим новите ориентири на активното учене:

- **Фундамент**, който се изгражда в системата на формалното (базовото) образование за всички, за да се определи като перманентно образование в продължение на целия живот.
- **Средство и ценност** за постоянно самоусъвършенстване.
- **Своевременно изграждане на компетентности**, които включват умения за широка интеграция, нова ценностна ориентация и постоянно самоусъвършенстване и саморазвитие.
- **Дейностно учене** за непрекъснато самообразование, самоподготовка, самоквалификация, самооценяване, за нови отношения, общуване в глобализиращото се общество.

Представените две направление – конструктивисткото и хуманистичното дават възможност да се характеризира ученето от гледище на съвременните изисквания и измерения на образователната политика. В този смисъл днес все по-често се говори за т.нар. активно учене, което в своето структурно съдържание и композиция включва тези две направления. Ето защо, определяйки парадигмата на активното учене, се изхожда от стратегията за активност и самостоятелност в процеса на учене, основани на взаимодействие и сътрудничество. Тази особеност ни позволява да се изведат **предимствата на активното учене в учебния процес:**

- Създават се **условия за интегриране** (вместване) на новите знания във вече съществуващите структури на знанието.
- При активното учене се акцентира преди всичко върху **възможностите за овладяване на общите способности за умствена дейност и творческа изява.**
- **Ученето се осъществява в и чрез опита.**
- **Разширяват се възможностите** за социално взаимодействие и сътрудничество.
- **Създава се интегративна среда**, която позволява свобода на избор и изява на всеки участник в учебния процес.

- **Изграждат се умения** за планиране, осмисляне и оценяване на собствения познавателен опит.

- **Повишава се вниманието** към динамичните зони на емоционалното, социалното и интелектуалното развитие на учениците.

Новата концепция на образованието, свързана с личностно-ориентирания подход определя централната роля на ученика в педагогическото взаимодействие, като особеностите на личността се изразяват в: желание и способ за промяна, критична рефлексия, самооценяване, самостоятелно мислене, умения за междуличностно общуване. Тази характеристика предопределя интегративността като изходна позиция в конструирането на образователния процес, стимулираща активното учене, изразено чрез **стила на учене**. В контекста на тези мисли се стига до разглеждането на стила на учене, което няма еднозначност в педагогическата литература. Така например Н. Диксън определя стила на учене като индивидуални предпочитания към начините за възприемане и преработване на информацията (Dixon, 1986); за Ж. Барън той е интелектуална способност. К. Корнет определя стила на учене като устойчив модел на поведение, но с определен диапазон на индивидуални различия (Пак там).

Без да се спираме на отделните категоризации на стиловете на учене, нашето внимание е насочено конкретно към **концепцията на Дейвид Колб за “цикъла на учене”**, наречена още **учене във и чрез опита**.

Според тази концепция ученето се осъществява в **цикъл, състоящ се от четири стила на учене: опит, рефлексия, концептуализиране и приложение**. Приема се, че върху тези четири последователни характеристики не се осъществява пълноценен процес на учене и че учениците се различават по начина, по който учат. В зависимост от това при някои в началото на процеса стои решаването на задачи, при други – мислене и търсене на правилни теории, трети са склонни да планират своите дейности. Някои се връщат към опита, за да решат дадена задача. Така се формират четири типа учащи се: които действат, които мислят, които планират и които мечтаят (Кушева, Миох, 2003,5) .

Основната идея в “цикъла на учене” на Д. Колб е представянето на ученето като **продължителен процес**, в който участниците реализират всички компоненти от акта на обучението, които са свързани с отделните части от общия цикъл. Тази особеност налага съответно промяна и в ролята на учителя, която се изразява най-вече в търсене и използване на съвременни технологии на обучение, удовлетворяващи различните стилове

на учене. В този смисъл се говори осъвременяване ролята на учителя в условията на иновационните процеси, съотнесени към образованието (Пак там).

В основата на тези концепции Р. Пейчева разглежда и друг модел на обучение, базиран на решаване на проблеми. Както тя казва “в основата на този модел лежи проблемът, породен от липсата на знание или стратегия за използване на това знание за неговото решаване. Процесът на намиране на решение може да бъде съдържателно и технологично инсинуиран, проектиран и провокиран за постигане на определени образователни цели” (Пейчева, 2002, 32).

Решаването на проблеми минава през различни етапи на брейн-сторминг, формулиране на хипотези, идентифициране на полезна информация, задаване на подходящи въпроси, изработване на стратегия за намиране на отговори и др. (Пак там, с. 33).

В контекста на тези разсъждения трябва да се подчертае значимостта на новия дух на обучение, в центъра на който се поставя детето. **Общите подходи към образованието трябва имат личностно ориентиран характер.** Това е най-верният път за хуманизация на учебно-възпитателната дейност.

Личностно ориентираната педагогика се опира на хуманистичното направление, чийто представители са Р. Мей, Е. Маслоу, К. Роджърс, Е. Фром, Л. Толстой, Я. Корчак и др. В центъра на хуманистичната теория стои личността, нейните ценности, нейната лична свобода и способността да прогнозира и контролира собствения си живот. Тази концепция определено се различава от бихевиоризма, в основата на който е прогнозирането на поведението на другите хора и тяхното управление.

Актуалността на концепцията за личностно ориентираното образование е обусловена не само от нейната значимост за обновяващо се общество, но преди всичко от **обосновката на емпиричните и теоретическите педагогически предпоставки.** Към първите предпоставки може да се отнесе натрупаният за последните десетилетия опит от новаторска дейност, насочен към създаване на алтернативни образователни системи. В качеството на теоретически предпоставки се явяват фундаменталните изследвания за функцията на личността в социума и за нейната жизнена дейност, за специфичните механизми на развитие на личностните функции (смислообразуване, субективизация, рефлексия), за съотношението на функционалнокогнитивните и личностни компоненти в образованието.

Идеята за лично ориентирано образование днес се проявява на две равнища: обикновено и научно. От гледна точка на първото (обикновеното), личностният подход се разглежда като етикохуманистичен подход, утвърждаващ идеите за уважаване личността на детето, за партньорство, сътрудничество, диалог, за индивидуализация на образованието. Научната представа за лично ориентираното образование има различна концептуално-понятийна структура, в зависимост от това в рамките на предмета на коя наука се разглежда тази концепция.

Всяко проектиране на конкретната познавателна дейност в хуманно-личностния образователен процес се осъществява посредством разбирането на тези основни постановки. Всяко едно тяхно осмисляне и целенасочено реализиране се обуславя от личностните ориентации и нагласи на учителя, от една страна, и от друга – от знанията, постиженията, затрудненията, изявите на учениците. Ето защо е толкова важно за съвременния учител да познава основната ориентация, проникваща в цялостта на новите образователни изисквания, да разбира устойчивите иновационни тенденции и потребностите от осъвременяване на образователния процес.

Иновациите са свързани с модернизацията на българското образование и с методологията, върху които те са проектирани. По този начин иновационните процеси отразяват тенденциите в развитието на съвременната педагогическа теория и практика, които от своя страна са стимул за модернизация на образованието.

Нека да се върнем там, откъдето тръгнахме. В педагогическата практика все по-широко приложение намира използването на **разнообразни технологии за възприемане, преработване и представяне на учебното познание**. Ефективното усвояване на това познание от учениците предполага нейното трансформиране с помощта на редица операции като: моделиране, модифициране, филтриране, редуциране, систематизиране и др. Поради тази причина в съвременните условия на педагогическата практика се прилагат множество образователни технологии. Базирайки се на конструктивисткото и хуманистичното направление, в основата на които стои активното взаимодействие между ученика и знанието, научните основи за активно обучение **е теорията за екипното обучение**.

Безспорен е фактът за изключително позитивното отношение на редица учени към екипността в учебния процес. Голяма част от авторите отъждествяват екипа с групата. Независимо от различията в понятията,

по-важно е да се отбележи значимостта на теориите, които внасят теоретична обосновка за структурираните подходи към ученето.

Специално внимание А. Кръстева отделя на **спецификата и характера на екипа**, от една страна, и **дизайна на обучението в екипа**, от друга (Кръстева, 2003). **Екипното обучение**, за нашите условия, е сравнително **нова образователна технология**, поради което тя може да се изследва като относително самостоятелно направление. При традиционния тип обучение ученето се свързва преди всичко с “трябва”, докато при екипното “трябва” се замества с “Аз искам” и “Аз мога” и се свързва най-вече с познавателните мотиви. В този смисъл, поставен в изследователска позиция, осмислящ себе си като участник в познавателния процес, ученикът пренася импулса, породен от “мога” към “искам” в контекста на развиващото се познание. Чрез обучението в екипи обучаващия проявява положително отношение към училището и ученето, като изгражда собствена мотивационна готовност.

Когато обучението се осъществява в екипи, се дава възможност за проява на всички видове активно отношение към ученето като към познание: наличие на смисъл, значимост за ученика на ученето като познание (всички видове познавателни мотиви), стремеж към нови знания, към наличие на тяхното придобиване, стремеж към себепознание); цели, осъществяващи познавателните мотиви и обслужващите ги емоции. Въз основа на това, ученикът се формира като субект в учебната дейност (Вж: по подробно Кръстева, 2003).

Основната идея е да се представят онези структури на екипността, които се свързват, от една страна, с целта на технологичното конструиране, извеждащо на предни позиции ефективността и крайният продукт от обучението, а от друга – методиката на построяване на едно екипно занятие. Тази авторска позиция е детерминирана от съвременните образователни тенденции, ориентирани по посока личностното изграждане и формиране.

Като се има предвид новата социална стратегия, една от ефективните образователни технологии за рационално осъществяване на учебния процес е обучението в екипи, т. е. екипното обучение.

Кои са водещите страни на екипа?

В контекста на глобалните цели, екипната технология се свързва с иновационните подходи, адекватни на променящите се обществени реалности. В този смисъл екипът дава възможност за интензивна социализация,

предлагаща социално познание, общуване, овладяване на умения за съвместна дейност, усвояване на социални функции, норми, правила, задължения, характерни за екипа.

В училищни условия екипът е такова обединение на ученици, което се основава на:

- **Общи цели.**
- **Общи интереси** (интерес към задачата).
- **Съвместна дейност** (общуване и взаимоотношение с другите, приемане на правила и норми на поведение, изява на личностни качества, проява на търпимост, толерантност, компромис, емоционална интелигентност, формиране на социални качества, умения да работи с другите).
- **Създаване на общ краен продукт** (компетентност за/към...).

Всеки екип е уникален. Всеки екип се развива по свой собствен начин, в зависимост от изходната позиция на неговото образуване и състав, според собственото темпо на развитие. Екипната дейност е резултатът от поставената задача и начинът, по който учениците си взаимодействат един на друг. Контекстът на организацията и дизайна на екипа определя естеството и успеха на сътрудничество.

III. Заключение

Педагогическата теория и практика представя иновационното модернизиране и технологизиране на образованието на основата на известни и на по-нови практически значими теории и ориентации.

Разкриване образа на детето, на неговата индивидуална природа, на присъщите му качества, умения, интереси, способности, на неговите вътрешни състояния (опит, преживявания) предопределя значимостта на личностно ориентираното образование. В този смисъл развитието на интелектуалните потребности, на креативните възможности, на ценностните ориентации в образователния процес не би могло да се осъществи ефективно без разгръщане на желание и умение за социално-личностно взаимодействие между субектите.

Идеята за активното учене, изграждаща се върху основата на конструктивизма и хуманизма, се очертава като ключова за новото образование. То следва да осигури едно продължително изграждане на детската личност, на нейните заложби и компетентности, за да може съзнателно да поеме своята интелектуална и социална роля и поведение в живота. Върху тази основа предметът на дейността на ученика съществено се променя по посока на самостоятелната учебна дейност (ученето). По този начин организацията на

образователния процес се свързва най-вече с придобиване на знания и постоянното развитие на ученика.

Новата култура на учене предполага и нов дизайн на обучението. То се ориентира преди всичко към ученика (лично ориентирано обучение), а не към учебното съдържание и неговото преподаване, както е сега. Новият инструментариум (методи, технологии, образователна среда) гравира активността и творчеството на субектите в учебния процес, като най-ефективно това може да се провокира в условията на екипното обучение.

Със своята чувствителност и отговорност днес нашето образование е отправено към бъдещето, защото именно там могат да се отчетат цялостните промени, ориентирани към устойчиво развитие и самоусъвършенстване на личността.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Василев, Ем.* Съвременното начално училище – реалност и предизвикателства. С., 2004.
2. *Дракър, П.* Новите реалности. С., 1992.
3. *Иностранная психология.* Т. 1, № 1, 1993.
4. *Модел за личност.* Под ред. на Х. Айзенк. С., 1987.
5. *Крейг, Г.* Психология развития. Санкт-Петербург, 2000.
6. *Кръстева, А.* Аспекти на екипното обучение. В. Търново, 2003.
7. *Кръстева, А.* Иновации в училищното образование. В. Търново, 2004.
8. *Пейчева, Р.* Академията в България Schools Online – програма за иновационни образователни стратегии в обучението на учители по информационни и комуникационни технологии. – Стратегии, № 3, 2002.
9. *Anderson, J. R.* Cognitive Psychology and Implication. New York, Freeman, 1990.
10. *Collins, A., J. Brawn and S. Newman.* Cognitive apprenticeship: teaching craft of reading, writing and mathematics. In: L. B. Resnick, (Ed), Cognition and instruction: issues and agendas. Nillsdale, NJ.: Erlbaum, 1989.
11. *Dixon, N.* The implementation of learning style information. Lefelong Learning, 9 (4), 1986, 16–21, 221–227.
12. *Duffy, T and Cunningham, D.* Constructivism: Implications for the design and delivery of instructions. In D. H. Jonassen (Ed.), Handbook of research for Educational Communications and Technology. New York: Simon Schuster Macmillan, 1996, 177.

13. *Kolb, D.* Experimental learning Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs, NJ, Printice-Hall, 1984.
14. *Rogers, C.* Freedom to Learn. Columbus, OH: Merrill, 1983.
15. *Shuell, T.* The role of the student in Learning from instruction. Contemporary Education Psychology, 13, 1988, 276–295.
16. *Vermunt, J. D. H. M.* The interplay between Internal and External Regulation of Learning, and the Design of Vermunt, J. D. H. M. and VanRijswijk, F. D. W. M. Analysis and Development of Students' Skill in Selfregulated Learning. Higher Education, 17 (6), 1988, 647–682.
17. *Woolfolk, A.* Educational Psychology. USA, 1998.

КОНСТРУКТИВИЗМЪТ – СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ОБРАЗОВАНИЕТО ПРЕЗ XXI ВЕК

АНТОНИЯ КРЪСТЕВА

Резюме

Новите педагогически измерения предопределят разглеждането на “конструктивизъм” и то като тенденция за развитието на образованието на XXI век.

Основен акцент се поставя върху научно-приложните аспекти на това направление, въз основа на които се конструира дизайна на обучението. Очертани са различни концепции и конструктивистки теории и подходи към ученето (екзогенен, ендогенен, диалектически).

Направен е анализ на идеята за активното учене, която се явява приоритетна в съвременната педагогическа реалност. Извежда се новата роля на учителя, изразена в организиране и контролиране стратегиите и техниките на учене.

KONSTRUKTIVISM – STRATEGU FOR DEVELOPMENT OF EDUCATION IN XXI CENTURY

ANTONIYA KRASTEVA

Summary

The new pedagogical dimensions predetermine the examination of “constructivism” primarily as a tendency for the development of the education in 21st century.

The essential accent has been put on the scientific-applied aspects in this direction that are meant to be the basis for constructing the design of teaching. Different conceptions and constructivist theories have been shaped, as well as approaches to studying (exogenic, endogenic, dialectical)

There have been analyzed the idea for active studies, which is a priority in the pedagogical reality nowadays.

The new role of the teacher, expressed in organizing and controlling the strategies and techniques of studies, has been taken out.